

УДК 378.633

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-7\(7\)-196-204](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-7(7)-196-204)

Рудницька Ольга Георгіївна кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри патологічної анатомії, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, бульвар Тараса Шевченка, 13, м. Київ, 01601

Кузик Петро Васильович кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри патологічної анатомії, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, бульвар Тараса Шевченка, 13, м. Київ, 01601, <https://orcid.org/0000-0001-9352-4513>

Дзямко Вікторія Йосипівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики та інформатики, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, площа Кошута, 6, м. Берегове, 90201, <https://orcid.org/0000-0001-6627-2015>

ПЕРСПЕКТИВИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті розкрито основні аспекти онлайн-навчання в умовах війни. Визначено, що в умовах воєнного стану закладам вищої освіти необхідно якнайшвидше адаптуватися до подій, що відбуваються, щоб виконати свої першочергові обов'язки щодо забезпечення безпеки здобувачів освіти і співробітників під час забезпечення навчального процесу. З'ясовано, що онлайн-навчання – це метод дистанційного навчання з використанням мережі Інтернет та комп'ютерів. Встановлено, що у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця, зокрема і на кафедрі патологічної анатомії здобувачі освіти навчаються онлайн за допомогою платформи дистанційного навчання LIKAR_NMU, яку було розроблено на базі електронної системи дистанційного навчання Мосо. Доведено, що перехід на дистанційну форму навчання потребує наявності необхідного навчально-методичного, дидактичного та технічного забезпечення. Виявлено переваги (високий рівень ефективності через використання інтерактивних інструментів; легкість у відстежуванні прогресу кожного здобувача освіти; можна практично будь-де проводити заняття; на заняття ніхто не запізниться – завдяки мобільній версії та додатку є можливість вчасно приєднатися до заняття) та недоліки (потрібні знання у користуванні платформою для онлайн-навчання; потрібно опанувати прийоми для ефективного проведення занять; до проведення занять необхідно ретельно готуватись; інколи перешкоджають проведенню занять технічні несправності) онлайн-навчання

для викладача. Визначено, що перевагами онлайн-навчання для студента є можливість обирати час та місце проведення занять; легкість у контактуванні із викладачем через пошту, чат, дистанційні платформи; сором'язливі здобувачі освіти на онлайн-заняттях отримують можливість легше навчатись; таке навчання дає можливість здобувачам освіти із обмеженими можливостями навчатись з дому. Доведено, що недоліками онлайн-навчання для студента є брак контакту між здобувачем освіти та викладачем; здобувачу освіти потрібно значно більше часу витратити на те, щоб освоїти матеріали навчальної програми; через зовнішні фактори виникає неможливість чітко зосередитись на навчанні.

Ключові слова: заклад вищої освіти, онлайн-навчання, навчальний процес, вища освіта.

Rudnytska Olga Heorhiyivna Candidate of Medical Sciences, Docent, Docent at the Department of Pathological Anatomy, Bogomolets National Medical University, 13, Tarasa Shevchenko boulevard, 01601

Kuzyk Petro Vasyl'ovych Candidate of Medical Sciences, Docent, Docent at the Department of Pathological Anatomy, Bogomolets National Medical University, 13, Tarasa Shevchenko boulevard, 01601, <https://orcid.org/0000-0001-9352-4513>

Dziamko Victoria Yosypivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Mathematics and Informatics, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute, 6, Kosuta Square, Berehovo, 90201, <https://orcid.org/0000-0001-6627-2015>

PROSPECTS OF ONLINE LEARNING IN THE CONDITIONS OF WAR

Abstract. The article reveals the main aspects of online education in the conditions of war. It was determined that in the conditions of martial law, institutions of higher education need to adapt to the events taking place as soon as possible in order to fulfill their primary duties to ensure the safety of students and employees during the educational process. It was found that online learning is a method of distance learning using the Internet and computers. It has been established that at the National Medical University named after O. O. Bogomolets, in particular at the Department of Anatomy Pathology, students study online using the LIKAR_NMU distance learning platform, which was developed on the basis of the Moso electronic distance learning system. It has been proven that the transition to a distance form of education requires the availability of the necessary

educational and methodological, didactic and technical support. Advantages (high level of efficiency due to the use of interactive tools; ease of tracking the progress of each student; classes can be held almost anywhere; no one is late for class - thanks to the mobile version and the application, it is possible to join the class on time) and disadvantages (required knowledge) in using the platform for online learning; you need to master the techniques for effectively conducting classes; you need to prepare carefully before conducting classes; sometimes technical malfunctions prevent the conduct of classes) online training for a teacher. It was determined that the advantages of online education for the student are the ability to choose the time and place of classes; ease of contact with the teacher through mail, chat, remote platforms; shy learners of education get the opportunity to learn more easily in online classes; such training enables students with disabilities to study from home. It has been proven that the disadvantages of online education for the student are the lack of contact between the student and the teacher; the learner needs to spend much more time to master the curriculum materials; external factors make it impossible to focus clearly on learning.

Keywords: institution of higher education, online education, educational process, higher education.

Постановка проблеми. Введення воєнного стану внесло важливі корективи в усі сфери життя. Безперечно, зміни торкнулися й навчального процесу. На початку війни навіть організувати онлайн-навчання у дистанційному режимі виявилось важко, адже в деяких населених пунктах велися активні бойові дії і навіть не було телефонного зв'язку, не кажучи вже про стабільний зв'язок з мережею Інтернет. Сьогодні, в умовах війни, онлайн-освіта поширена по всій території України. Сучасне дистанційне навчання вимагає від працівників МОН адаптації до нових складних ситуацій.

Своєчасне та швидке впровадження дистанційного навчання в умовах бойових дій максимально захищає працівників вищої освіти та щоденно становить загрозу для життя студентів, викладачів та інших учасників освітнього процесу. Впровадження дистанційного навчання в умовах війни забезпечує здобуття вищої освіти здобувачами освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемами становлення онлайн-навчання в умовах війни працюють такі науковці, як Д. Васильєва, І. Діордіца, Т. Корнішева, І. Крамаренко, О. Лучанінова, О. Москалюк, І. Сілютіна, О. Степаненко, Н. Родінова, М. Червоній та інші.

Д. Васильєва [1] дослідила особливості дистанційного навчання математики в умовах війни та дійшла висновку, що питання організації дистанційного навчання математики не є новим для України. У контексті військових дій, які нині тривають на території України зараз існує велика

різниця у здібностях усіх учасників навчального процесу, що зумовлює певні деталі організації дистанційного навчання з математики. Війна відзначила: відсутність дистанційного навчання в окремих сферах; регулярну або постійну відсутність окремих учасників навчального процесу; дуже багато учасників навчального процесу мають технічні проблеми через відсутність або недостатній доступ до гаджетів чи мережі Інтернету; відсутність регулярних матеріалів (друкованих підручників, робочих зошитів, належного канцелярського приладдя тощо); суттєво знижену мотивацію, самоорганізацію та самоефективність усіх учасників навчального процесу; обмежену можливість для викладачів створювати зміст уроку, а для здобувачів освіти – виконувати домашнє завдання; різні умови, в яких перебувають здобувачі освіти; стрес, який негативно впливає на пізнавальний процес і ускладнює процес навчання тощо.

Науковці Н. Родінова, М. Червоній та І. Діордіца [2] виділяють такі проблеми з онлайн-навчання (дистанційного навчання) в умовах війни: труднощі з перевіркою знань; нестабільна мережа Інтернет; відсутність технічного забезпечення студентів; навантаження на навчальні ресурси; дефіцит персоналу; відсутність ресурсів для переходу на дистанційне навчання; психологічну невідповідність до навчання.

О Лучанінова [3] наголошує, що дистанційна освіта під час війни принципово відрізняється від періоду карантину. Це ще один виклик для влади, працівників освіти та самих студентів ЗВО. Тому підготовка до занять повинна містити елементи підтримки, підготовки до негайної стабілізації душевного стану, цікаві форми мотивації, щире спілкування. Потрібно мати на увазі, що студенти з «гарячих регіонів» можуть навчатися в групах або проявляти агресію чи грубість на прохання про діяльність. Для подальшого психологічного супроводу тут важлива робота інституційного психолога.

О. Степаненко, Ю. Шафорост та О. Москалюк [4] наголошують, що у сучасній ситуації для онлайн-освіти настав час встановити стандарти, розробити більш ефективні моделі та освітні інструменти, а також удосконалити та знайти кращі способи отримання студентами інформації. Постійні зміни в освітньому процесі показують, що суспільство, що розвивається, висуває все нові вимоги до процесу навчання. У процесі дистанційного навчання викладачам і здобувачам освіти необхідно адаптуватися до нових ролей. По-перше, викладачі повинні виступати в ролі лідерів, ведучи здобувачів освіти до самостійної діяльності під своїм керівництвом. Викладач-ведучий дає вказівки та відповідає на запитання. У дистанційному навчанні немає атмосфери фізичної близькості між викладачем і здобувачем освіти, тому робота викладача ефективна лише за умови індивідуального навчання та підтримки кожного здобувача освіти.

Отже, здійснений огляд наукових досліджень дозволяє зауважити, що потрібно розкрити проблематику онлайн-навчання в умовах війни, оскільки вона розкрита лише частково.

Мета статті полягає у розкритті основних аспектів онлайн-навчання в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного стану закладам вищої освіти необхідно якнайшвидше адаптуватися до подій, що відбуваються, щоб виконати свої першочергові обов'язки щодо забезпечення безпеки здобувачів освіти і співробітників під час забезпечення навчального процесу. У цій ситуації роботу всіх фахівців потрібно спочатку координувати дистанційно. Це вимагає використання електроніки не лише для навчання, а й для управління навчальними процесами та забезпечення розповсюдження електронних документів. В умовах війни навчання в стінах ЗВО є небезпечним для життя та здоров'я усіх учасників освітнього процесу, тому навчання потрібно організовувати дистанційно.

Дистанційне навчання під час війни може здійснюватися в кількох режимах (синхронному, асинхронному або бісинхронному). Асинхронний формат дозволяє навчатися у зручний для всіх час, а синхронний відновлює спілкування із здобувачами освіти та викладачами, тим самим, сприяючи стабілізації емоційного стану здобувача освіти. За можливості рекомендується організувати бікеронічне тренування (поєднання синхронного та асинхронного тренувань).

Водночас онлайн-навчання – це метод дистанційного навчання з використанням мережі Інтернет та комп'ютерів. Формат онлайн-класу може бути кращим і, звичайно, більш економічним варіантом для навчання. Викладачі освоюють створення власних курсів, проводять вебінари, діляться досвідом.

Навчання виграють ті ЗВО, де вже було апробовано інтерактивні та інші форми дистанційного навчання. Так, наприклад, у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця, зокрема і на кафедрі патологічної анатомії здобувачі освіти навчаються онлайн за допомогою платформи дистанційного навчання LIKAR_NMU, яку було розроблено на базі електронної системи дистанційного навчання Мосо [5].

LIKAR_NMU – це платформа дистанційного навчання НМУ імені О.О.Богомольця, яка сформована на базі електронної системи дистанційного навчання Мосо. Мосо – це корпоративна версія системи Moodle з відкритим вихідним кодом, яка включає всі функції Moodle, додаючи нові функції, важливі для ЗВО. Зокрема, платформа дистанційного навчання LIKAR_NMU має такі можливості [5].

1) підтримка організаційно-штатної структури університету; робота з ієрархією факультетів, академічних груп; відстеження кадрових змін;

диференціація посад викладачів; можливість налаштовувати різні типи обмежень; співпраця з користувачами різних факультетів;

2) гнучкий і швидкий конструктор звітів: конструктор звітів для проходження курсів, тестів, мультимедійних курсів SCORM тощо; конструктор дозволяє адміністратору індивідуально налаштувати список фільтрів і набір полів (стовпців), які повинні відображатися в звіті; у кожному звіті є понад 30 можливих полів, у тому числі такі популярні поля, як посада (роль), відділ, група, ім'я, результати здачі та дати в різних форматах, а також дати виконання; звіти оптимізовано для швидкого створення навіть із великим обсягом даних;

3) підтримка формату інтерактивних курсів H5P: вбудовані дизайнери та програвачі для інтерактивних курсів H5P, сумісних із мобільними пристроями; це дозволяє авторам курсу легко та швидко створювати понад 49 інтерактивних завдань;

4) блоки домашньої сторінки: анімаційні повзунки для інтерактивних банерів; прописане навчання; голосування;

5) додаткові можливості для розширення інтеграції з ICR: розклад занять для здобувачів освіти і викладачів; наявний журнал оцінювання.

Перехід на дистанційну форму навчання потребує наявності необхідного навчально-методичного, дидактичного та технічного забезпечення. Сучасним студентам-медикам під час навчання необхідно набути не лише багато знань, а й уміння самостійно шукати інформацію та знаходити шляхи вирішення проблем. Іншими словами, потрібно бути ініціативним і незалежним. Тому дуже важливо вміти самостійно вивчати всі види навчального матеріалу, а використовуючи різні електронні технічні засоби, можна покращити візуалізацію процесу навчання та досягти високої якості засвоєння навчального матеріалу. Дистанційне навчання активізує використання сучасних освітніх методик у процесі самостійної роботи та посилює мотиваційний елемент навчання. Більшість сучасних студентів ЗВО мають достатні навички для отримання послуг дистанційного навчання та забезпечені доступом до мережі Інтернет. Медична освіта, заснована на віртуальному та електронному навчанні, включаючи мультимедійні матеріали, є дуже важливою формою надання освіти, прийнятної для студентів-медиків під час війни. Дистанційне навчання в цей складний час позитивно вплинуло на напрямок мотивації студентів, дозволивши ширше персоналізувати навчання та оптимізувати навчальний процес за часовими та організаційними витратами. Студенти мають вільний доступ до баз даних, бібліотечних каталогів та інших ресурсів і підтримують інтерактивність.

У цих ситуаціях студенти мають можливість самостійно вибрати графік роботи з матеріалом і визначити ступінь насиченості часом у межах навчального плану. Кожен студент може за допомогою інформаційних

ресурсів визначити свій режим роботи під час виконання необхідних контрольних завдань за певних заданих умов. Однак за допомогою онлайн-навчання деякі здобувачі освіти можуть неохоче вчитися, навіть якщо вони на занятті. З'ясувалося, що це особливо актуально для студентів, які вимкнули камеру та мікрофон під час заняття. Студенти із вимкненою камерою створювали складну ситуацію для викладача. Викладачі, чиї заняття зазвичай були жвавими та інтерактивними, перетворилися на репетиторів, які розмовляли з порожнім екраном, не знаючи, чи студенти, яких вони навчали, все ще були на зв'язку.

У ході дослідження доцільно розглянути основні переваги та недоліки онлайн-навчання для безпосередніх учасників освітнього процесу, а саме для викладачів та студентів (рис. 1).

**ПЕРЕВАГИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ДЛЯ
ВИКЛАДАЧА:**

- високий рівень ефективності через використання інтерактивних інструментів;
- легкість у відстежуванні прогресу кожного здобувача освіти;
- можна практично будь-де проводити заняття;
- на заняття ніхто не запізниться – завдяки мобільній версії та додатку є можливість вчасно приєднатися до заняття.

**НЕДОЛІКИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ДЛЯ
ВИКЛАДАЧА:**

- потрібні знання у користуванні платформою для онлайн-навчання;
- потрібно опанувати прийоми для ефективного проведення занять;
- до проведення занять необхідно ретельно готуватись;
- інколи перешкоджають проведенню занять технічні несправності.

**ПЕРЕВАГИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗДОБУВАЧА
ОСВІТИ:**

- є можливість обирати час та місце проведення занять;
- легкість у контактуванні із викладачем через пошту, чат, дистанційні платформи;
- сором'язливі здобувачі освіти на онлайн-заняттях отримують можливість легше навчатись;
- таке навчання дає можливість здобувачам освіти із обмеженими можливостями навчатись з дому.

**НЕДОЛІКИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ДЛЯ
ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ:**

- брак контакту між здобувачем освіти та викладачем;
- здобувачу освіти потрібно значно більше часу витратити на те, щоб освоїти матеріали навчальної програми;
- через зовнішні фактори виникає неможливість чітко зосередитись на навчанні.

Рис. 1. Переваги та недоліки онлайн-навчання для викладачів та здобувачів освіти

Джерело: побудовано на основі [6].

Онлайн-навчання в умовах воєнного стану не може проходити так, як це відбувалося під час карантину через коронавірус. Процес розвитку

військових дій в Україні, логіка та потенціал організації навчального процесу та інші чинники, які, здавалося б, другорядні, але безумовно впливають на навчальну взаємодію (наприклад, психологія студентів і викладачів), дозволили узагальнити основні тенденції адаптації онлайн-навчання у ЗВО до умов війни [7]:

1) перевага форм асинхронної взаємодії між викладачами та студентами (основне використання асинхронних платформ Moodle, Google Classroom, Edmodo);

2) запис відео, можливість створення презентації викладачів і групування здобувачів освіти у онлайн-класи, що дозволить їм відвідувати лекції чи семінари у відео форматі;

3) належні терміни проведення занять;

4) можливість працювати над психологічним станом здобувача освіти, застосовувати сучасні методи, використовувати потенціал ІКТ для зняття напруги та стимулювання мотивації;

5) використання творчих завдань, заохочення освітньої та соціальної ініціативи тощо.

Висновки. В Україні онлайн-навчання має свої особливості в умовах війни – це можливість спілкуватися, вчитися один у одного, співпрацювати, цінувати необхідні можливості. Мабуть, у ці дні війни – це навчання людяності, толерантності, життєлюбства, взаємодопомоги заради миру. Дистанційна освіта сьогодні сприяє спокою та готує до іспитів на людяність. Знання та навички здобувача освіти можуть зробити його зрілим і самозабезпеченим, а потенційні метанавички можуть зробити його сильним і адаптованим, тому, що реальне життя спонукає його постійно вчитися застосовувати знання у своїй діяльності.

Література:

1. Васильєва Д. Стан дистанційного навчання під час війни в Україні. Український педагогічний журнал. 2022. № 2. С. 38-47.

2. Родінова Н. Л., Червоній М. В., Діордіца І. М. Особливості дистанційного навчання студентів в умовах воєнного стану. Перспективи та інновації науки. 2022. Випуск 4(9). С. 285-296.

3. Лучанінова О. Дистанційне навчання студентів в умовах війни: латентна сила метанавичок. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика». 2022. Випуск 13(25). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/460/400>

4. Степаненко О. К., Шафорост Ю. А., Москалюк О. П. Дистанційні платформи для навчання і саморозвитку учнів та студентів під час воєнного стану. Перспективи та інновації науки. 2022. №7(12). С. 417-428.

5. Дистанційне навчання. Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. URL: <https://nmuofficial.com/distant-education/>

6. Онлайн-навчання, плюси та мінуси електронної освіти. URL: <https://myownconference.com/blog/uk/onlajn-navchannya-plyusy-ta-minusy/>

7. Крамаренко І. С., Корнішева Т. Л., Сілютіна І. О. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану. Перспективи та інновації науки. 2022. № 4(9). С. 192-205.

References:

1. Vasylyjeva, D. (2022). Stan dystancijnogho navchannja pid chas vijny v Ukrajinі [The state of distance education during the war in Ukraine]. *Ukrajinsjkyj pedagoghichnyj zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 38-47 [in Ukrainian].

2. Rodinova, N. L., Chervonij, M. V., Diordica, I. M. (2022). Osoblyvosti dystancijnogho navchannja studentiv v umovakh vojennoho stanu [Peculiarities of distance learning of students under martial law]. *Perspektyvy ta innovaciji nauky – Perspectives and innovations of science*, 4(9), 285-296 [in Ukrainian].

3. Luchaninova, O. (2022). Dystancijne navchannja studentiv v umovakh vijny: latentna syła metanavychok [Distance education of students in conditions of war: the latent power of meta-skills]. *Elektronne naukove fakhove vydannja «Adaptivne upravlinnja: teorija i praktyka» - Electronic scientific publication "Adaptive management: theory and practice"*, 13(25). *amtp.org.ua*. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/460/400> [in Ukrainian].

4. Stepanenko, O. K., Shaforost, Ju. A., Moskaljuk, O. P. (2022). Dystancijni platformy dlja navchannja i samorozvytku uchniv ta studentiv pid chas vojennoho stanu [Remote platforms for learning and self-development of pupils and students during martial law]. *Perspektyvy ta innovaciji nauky – Perspectives and innovations of science*, 7(12), 417-428 [in Ukrainian].

5. Dystancijne navchannja. Nacionaljnyj medychnyj universytet imeni O. O. Boghomolcja [Distance learning. O. O. Bogomolets National Medical University]. *nmuofficial.com*. URL: <https://nmuofficial.com/distant-education/> [in Ukrainian].

6. Onlajn-navchannja, pljusy ta minusy elektronnoji osvity [Online learning, pros and cons of electronic education]. *myownconference.com*. URL: <https://myownconference.com/blog/uk/onlajn-navchannya-plyusy-ta-minusy/> [in Ukrainian].

7. Kramarenko, I. S., Kornisheva, T. L., Siljutina, I. O. (2022). Adaptacija dystancijnogho navchannja u vyshhij shkoli do umov vojennoho stanu [Adaptation of distance learning in higher education to the conditions of martial law]. *Perspektyvy ta innovaciji nauky – Perspectives and innovations of science*, 4(9), 192-205 [in Ukrainian].